

Деякі аспекти професійно-технічної освіти у Європейському Союзі

*Зінченко В.П. – методист НМЦ ПТО
В Чернігівській області*

Міжнародна стандартна класифікація освіти (МСКО – ISCED) є спробою уніфікувати опис національних систем освіти з метою забезпечення можливості їх порівняння. Потреба порівняння систем освіти викликана не простим дослідницьким інтересом, а реальними процесами формування єдиного освітнього простору та ринку праці. На європейському континенті ці процеси активізувалися у зв'язку із прийняттям політичних документів у галузі взаємного визнання документів про вищу і професійно-технічну освіту.

Україна активно включилася в Болонський процес і вивчає можливості участі в Копенгагенському процесі. У зв'язку з цим як для керівників органів освіти, так і для практичних працівників володіння інформацією про МСКО набуває особливого значення, а для дослідників виникає нове поле діяльності – вбудовування української системи освіти до системи Міжнародної стандартної класифікації освіти, об'єктивно висвітлюючи її особливості та забезпечуючи можливість порівняння українських рівнів освіти, програм і дипломів з міжнародними, а також здійснювати порівняння статистичних даних.

Останній варіант класифікації МСКО 97 охоплює всі форми організованої (формальної) освіти дітей, молоді та дорослого населення, включаючи навчання осіб з особливими потребами, незалежно від типу освітньої установи й форми навчання.

Таке широке охоплення даних зумовлене орієнтацією міжнародного освітнього співтовариства на реалізацію стратегії навчання упродовж усього життя, що передбачає охоплення освітою й навчанням усіх категорій громадян і подолання соціального відчуження.

Класифікація заснована на суворій градації, що розподіляє **освітню діяльність за освітніми програмами**, й дає змогу більш-менш коректно порівнювати як рівні освіти, так і чисельність тих, хто навчається. Для представлення

в МСКО дані національної статистики подаються укрупненими категоріями, які можна порівнювати та інтерпретувати в міжнародному контексті.

Отже, базовою одиницею класифікації, що охоплює всі рівні освіти, є освітня програма. Типи освітніх програм визначаються на основі змісту та являють собою набір або послідовність організованих видів освітньої діяльності, спрямованих на досягнення заздалегідь певного завдання та конкретної групи освітніх завдань. При цьому в розряд завдань може входити підготовка до навчання на більш високому рівні, одержання однієї або кількох кваліфікацій, чи підвищення освітнього рівня.

Під **освітньою діяльністю** розуміють проходження відповідного курсу навчання, навчальних занять, практику на підприємствах, участь у дослідницьких проектах і підготовку й написання дисертаційних досліджень.

У цілому українська освіта менш диверсифікована за формами й типами порівняно із західними системами, частина яких базується на модульному навчанні й компетенціях; одночасно в межах цих систем є безліч різних «перехідних» типів освітніх програм, що забезпечують горизонтальну та вертикальну академічну мобільність, а також практикується врахування раніше здобутої освіти й навчання. Тому опис української системи не становить особливої складності за всіма рівнями, за винятком професійної освіти. Це зумовлено тим, **що українська система практично унікальна у тому розумінні, що в ній не визначено рівні професійної освіти** (офіційно існує тільки первинна професійна освіта й навчання), у той час, як у більшості інших країн уже давно практикується поділ професійної освіти і навчання на **первинну** та **безперервну**, і останній притаманна множинність форм і типів навчання та освітніх траєкторій.

Оскільки відбувається переорієнтація програм на реалізацію цілей навчання упродовж усього життя, що виражається в підвищенні гнучкості способів освоєння цих програм, то такі критерії, як стандартний вік вступу на навчання, вступні вимоги і тривалість програм починають поступово розмиватися. Ось чому для низки програм (скажімо, з дистанційного навчання) провідним критерієм є зміст виданих документів за результатами навчання (диплом, свідоцтво тощо).

Досить складним є опис внутрішньофірмового навчання або навчання на виробництві, оскільки часто для цього виду навчання втрачають значення такі критерії, як вік і мінімальні вступні вимоги. В такому разі при класифікації кваліфікацій можна виходити з мінімальних вимог до вмінь тих, хто навчається, і їхнього загальноосвітнього рівня, що дає їм можливість навчатися за певною програмою, а також з того, чи дає ця програма доступ до традиційних програм формальної освіти.

Кваліфікації на кожному рівні європейської кваліфікаційної рамки (ЄКР) описані на основі трьох типів результатів навчання:

- знання;
- уміння;
- широка компетенція, що свідчить як про особисті, так і професійні результати (таблиця 1).

Таблиця 1

Описові (освітньо-кваліфікаційні) характеристики рівнів Європейської структури кваліфікації (ЄКР)

Рівні	Знання	Уміння	Компетенція
<i>1</i>	<i>2</i>	<i>3</i>	<i>4</i>
	В ЄСК знання описуються як теоретичні або фактичні	В ЄСК уміння поділяються на пізнавальні (використання логічного, інтуїтивного та творчого мислення) і практичні (включаючи ручну вправність і використання засобів, матеріалів, знарядь та інструментів)	В ЄСК компетенція характеризується рівнем відповідальності, автономії
1-й рівень Результати навчання, що відповідають 1-му рівню	Основні загальні знання	Основні вміння, необхідні для виконання простих завдань	Виконувати роботу або навчатися самостійно у визначених умовах
2-й рівень Результати навчання, що відповідають 2-му рівню	Основні фактичні знання в галузі роботи або навчання	Основні пізнавальні та практичні вміння, необхідні для застосування відповідної інформації для виконання завдань і розв'язання проблем з використанням простих правил і засобів	Виконувати роботу або навчатися під чийсь керівництвом, але з наявністю певної автономії

Рівні	Знання	Уміння	Компетенція
1	2	3	4
3-й рівень Результати навчання, що відповідають 3-му рівню	Знання фактів, принципів, процесів і загальних концепцій у галузі роботи або навчання	Низка пізнавальних і практичних умінь, необхідних для виконання завдань і розв'язання проблем через добір і застосування основних методів, засобів, матеріалів та інформації	Брати на себе відповідальність за виконання завдань на роботі або в навчанні; пристосовувати свою поведінку при розв'язанні проблем до конкретних обставин
4-й рівень Результати навчання, що відповідають 4-му рівню	Фактичні та теоретичні знання в широкому контексті в певній галузі роботи або навчання	Пізнавальні та практичні уміння, необхідні для вироблення шляхів розв'язання специфічних проблем у певній галузі роботи або навчання	Здійснювати самоврядування в межах основних напрямів у контексті роботи або навчання, які зазвичай є передбачуваними, але можуть змінюватись; керувати поточною роботою інших, беручи на себе відповідальність за оцінку та поліпшення діяльності в галузі роботи або навчання
5-й рівень Результати навчання, що відповідають 5-му рівню	Деталізовані, спеціалізовані, фактичні та теоретичні знання в межах певної галузі роботи або навчання та усвідомлення меж цих знань	Деталізований перелік пізнавальних і практичних умінь, необхідних для розвитку творчого підходу для розв'язання теоретичних проблем	Здійснювати керівництво діяльністю в контексті роботи або навчання, де зміни є непередбачуваними; перевірка та поліпшення власних результатів; результатів роботи інших
6-й рівень - Результати навчання, що відповідають 6-му рівню	Знання підвищеного типу в певній галузі діяльності або навчання, включаючи критичне сприйняття теорій і принципів	Уміння підвищеного типу, що демонструють майстерність і інновації, які необхідні для розв'язання комплексних і непередбачуваних проблем у спеціалізованій галузі діяльності або навчання	Здійснювати керівництво комплексною технічною, професійною діяльністю або проектами, беручи на себе відповідальність за прийняття рішень у непередбачуваних ситуаціях у роботі або навчанні; брати на себе відповідальність за керівництво професійним розвитком окремих осіб і груп
7-й рівень Результати навчання, що відповідають 7-му рівню	Спеціалізовані знання, деякі з них посідають провідне місце в певній галузі діяльності або навчання, що становлять основу для формування нового мислення; критичне сприйняття спірних моментів у навчанні в певній галузі та на стику різних галузей	Спеціалізовані вміння, що необхідні для дослідницької та/або інноваційної діяльності з метою здобуття нових знань і поєднання знань з різних галузей	Здійснювати керівництво і трансформацію в роботі або навчанні, які є комплексними, непередбачуваними та потребують застосування нових неординарних підходів; брати на себе відповідальність за удосконалення професійних знань і практики та/або за перевірку результатів стратегічної роботи команди

Рівні	Знання	Уміння	Компетенція
<i>1</i>	<i>2</i>	<i>3</i>	<i>4</i>
8-й рівень Результати навчання, що відповідають 8-му рівню	Найвищі знання у галузі діяльності або навчання та на стику між різними галузями	Спеціалізовані знання та вміння, що необхідні для критичного вирішення проблем під час здійснення дослідної та/або інноваційної діяльності та для розширення і критичного перегляду існуючих знань і професійної практики	Демонструвати значний вплив, інновацію, автономію, вченість і професійну цілісність, а також безупинне впровадження нових ідей, процесів у роботу, навчання, включаючи дослідну роботу
Кожен з 8-ми рівнів визначається низкою описових (освітньо-кваліфікаційних) характеристик, які відображають рівень знань, що належать у свою чергу до системи кваліфікацій			

Таблиця 2

Результати навчання: просування з 1-го до 8-го рівня

	1-й рівень	2-й рівень	3-й рівень	4-й рівень	5-й рівень	6-й рівень	7-й рівень	8-й рівень
1	2	3	4	5	6	7	8	9
Знання	З пам'яті відтворювати базові знання загального характеру; володіти здатністю виконувати прості завдання під безпосереднім керівництвом; кваліфікації не орієнтовані на трудову діяльність	Відтворювати та розуміти базові знання в окремій галузі; діапазон знань обмежується фактами та базовими ідеями	Застосовувати знання в конкретній галузі, які включають процеси, технології, матеріали, інструменти, обладнання, термінологію та деякі теоретичні поняття	Використовувати широкий діапазон практичних і теоретичних знань у окремій галузі	Використовувати широкий діапазон теоретичних і практичних знань, які, як правило, є спеціальною галуззю; розуміти обмеженість власних знань	Використовувати широкий діапазон теоретичних і практичних знань; деякі знання перебувають на передовому рубежі галузі та потребують критичного розуміння теорій і принципів	Використовувати спеціальні теоретичні та практичні знання, певна частина яких перебуває на передовому рубежі галузі; ці знання формують базу для оригінальності в розробленні та/або застосуванні ідей; демонструвати критичне розуміння наявності питань, що пов'язані зі знанням у галузі та на стику між різними галузями	Використовувати спеціальні знання для критичного аналізу, оцінювання та синтезу нових найбільш сучасних ідей; розширювати, переосмислювати існуючі знання та/або професійну практику в межах галузі або на стику різних галузей
Навички	Використовувати базові навички для виконання простих завдань	Використовувати навички та ключові компетенції для виконання завдань, у яких дія регламентована правилами, що визначають дії та стратегії;	Використовувати діапазон навичок у конкретній галузі для виконання завдань і демонструвати власну інтерпретацію через добір і пристосуван-	Розробляти стратегічні підходи до завдань, що виникають у роботі або навчанні, через використання спеціальних знань і кваліфікованих джерел	Розробляти стратегічні та творчі підходи при вивченні розв'язання чітко визначених конкретних або теоретичних проблем; виявляти вміння пере-	Виявляти вміння володіти методами та інструментами в складній і спеціалізованій галузі; впроваджувати інновації при використанні методів; Знаходити об-	Формувати діагностичні розв'язання проблем, що ґрунтуються на дослідженнях, через інтеграцію знань з нових або міждисциплінарних галузей; робити аналіз на основі неповної або обмеженої інформації; набувати	Досліджувати, засвоювати, розробляти, впроваджувати та адаптувати проекти, що ведуть до нових знань і нових процедурних рішень

	1-й рівень	2-й рівень	3-й рівень	4-й рівень	5-й рівень	6-й рівень	7-й рівень	8-й рівень
1	2	3	4	5	6	7	8	9
		вибирати і використовувати базові методи, інструменти, матеріали	ня методів, інструментів і матеріалів	інформації; оцінювати результати відповідно до використаного стратегічного підходу	носити теоретичні та практичні знання у розв'язанні проблеми	грунтовані аргументи в розв'язанні проблем	нових навичок відповідно до нових знань та технологій	
Персональні та професійні результати Самостійність та відповідальність	Виконувати роботу або навчальні завдання під безпосереднім керівництвом; виявляти особисту ефективність у простих і стабільних ситуаціях	Брати на себе обмежену відповідальність за підвищення ефективності роботи або навчання в простих і стабільних ситуаціях і в межах знайомих і однорідних груп	Брати на себе відповідальність за виконання завдань і виявляти певну незалежність у роботі, навчанні, де ситуації, здебільшого, стабільні, але деякі фактори змінюються	Під час трудової діяльності керуватися знаннями та навичками, що набуті в процесі навчання; уміти знаходити вихід з неординарних ситуацій; вносити пропозиції щодо поліпшення результатів; спостерігати та аналізувати роботу інших і брати певну відповідальність за їх навчання	Самостійно керувати (виконувати менеджмент) проектами, які потребують розв'язання; орієнтуватися в непередбачуваних ситуаціях; виявляти творчість у розробленні проєктів; керувати людьми, оцінювати діяльність свою та інших; навчати інших та розвивати діяльність команди	Виявляти здібності в галузі адміністративного планування, управління ресурсами та персоналом; творчість у розробленні проєктів та ініціативу в управлінні, що передбачає навчання інших з метою вдосконалення роботи в команді	Виявляти лідерство та інноваційність у виробничій і навчальній діяльності, яка є незнайомою, непередбачуваною та потребує розв'язання проблем, що стосуються багатьох взаємопов'язаних факторів; оцінювати стратегічну діяльність команд	Виявляти значні лідерські якості, інноваційність і автономію у виробничій, навчальній діяльності, яка є новою та потребує розв'язання проблем, що стосуються багатьох взаємопов'язаних чинників
Вміння навчатися	Навчатися самостійно та під керівництвом учителя	Сприймати поради вчителя у процесі навчання	Брати відповідальність за власне навчання	Виявляти самостійність у навчанні	Оцінювати власне навчання та визначати пот-	Послідовно оцінювати власне навчання та ви-	Виявляти самостійність і високий рівень розуміння навчального процесу	Виявляти стійкий інтерес до розвитку нових ідей

	1-й рівень	2-й рівень	3-й рівень	4-й рівень	5-й рівень	6-й рівень	7-й рівень	8-й рівень
1	2	3	4	5	6	7	8	9
					реби в подальшому навчанні	значать потреби в навчанні; послідовно оцінювати результати навчання та визначати необхідність подальшого навчання		або процесів і високий рівень розуміння навчального процесу
Комунікативні та соціальні компетенції	Реагувати на прості письмові та усні повідомлення; виявляти свою соціальну позицію	Реагувати на письмові та усні повідомлення; уміти знаходити своє місце в різному соціальному оточенні	Відповідати на письмові та усні повідомлення	Відповідати на письмові та усні повідомлення в незнайомих ситуаціях	Передавати ідеї добре структурованим та логічним способом іншим людям, керівникам і клієнтам, використовуючи якісну та кількісну інформацію; виявляти комплексне розуміння світу, у згоді з іншими	Повідомляти ідеї, проблеми та рішення як спеціалістам, так і неспеціалістам, поєднуючи широту технологій з якісною та кількісною інформацією; Висловлювати комплексне внутрішнє розуміння світу, демонструючи солідарність з іншими	Повідомляти про результати проекту, його методи та обґрунтування спеціалістам, неспеціалістам, використовуючи відповідні технології; уважно вивчати та замислюватися над соціальними нормами та взаємовідносинами, діяти в напрямі їх змін	Авторитетно спілкуватися в рамках критичного діалогу з іншими спеціалістами; вивчати та аналізувати соціальні норми та взаємовідносини, очолювати дії щодо їх зміни
Професійні компетенції	Виявляти розуміння процедур, що застосовуються для розв'язання проблем	Розв'язувати проблеми, використовуючи надану інформацію	Розв'язувати проблеми, використовуючи добре відомі джерела інформації, беручи до	Розв'язувати проблеми, використовуючи інформацію з кваліфікованих джерел, бе-	Формулювати відповіді на теоретичні та конкретні проблеми; демонструвати досвід опе-	Збирати та інтерпретувати дані в конкретній галузі для розв'язання проблем; демонструвати	Розв'язувати проблеми, інтегруючи комплексні джерела знань, які іноді неповні, в новій і незнайомій галузі; виявляти	Критично аналізувати, оцінювати та синтезувати нові й складні ідеї, ухвалювати

	1-й рівень	2-й рівень	3-й рівень	4-й рівень	5-й рівень	6-й рівень	7-й рівень	8-й рівень
1	2	3	4	5	6	7	8	9
			уваги деякі соціальні питання	ручи до уваги релевантні соціальні та етичні питання	раційної взаємодії в межах певної галузі; робити аналіз на основі знань релевантних соціальних і етичних питань	досвід операційної взаємодії у складному оточенні; робити аналіз на основі соціальних і етичних питань, що виникають у роботі або навчанні	досвід операційної взаємодії в управлінні змінами у складному оточенні; реагувати на соціальні, наукові та етичні питання, які виникають у виробничій і навчальній діяльності	стратегічні рішення на основі цих процесів; виявляти досвід операційної взаємодії із здатністю прийняття стратегічних рішень у складних ситуаціях; сприяти соціальному та етичному удосконаленню через дії

У цілому в Україні у рамках МСКО програми, на нашу думку, можна розподілити за такими рівнями:

1-й рівень — дошкільна та початкова освіта;

2-й рівень — перший ступінь середньої освіти;

3-й рівень — старший ступінь середньої освіти;

4-й рівень — післясередня нетретинна освіта . Диплом ПТО з атестатом про повну середню освіту;

5-й рівень — перший ступінь третинної освіти (не орієнтованої безпосередньо на одержання науково-дослідних кваліфікацій) Програма ВНЗ I—II рівнів акредитації;

6-й рівень — перший ступінь третинної освіти, що веде до одержання кваліфікації бакалавра, спеціаліста та магістра;

7-й рівень — другий ступінь третинної освіти, що веде до навчання за програмою з вищої освіти, з отриманням ступеня магістра

8-й рівень — до нього можна віднести програми аспірантури та докторантури з присвоєнням наукового ступеня кандидата або доктора наук.